

*Slovensko
društvo
za preučevanje
18. stoletja*

BILTEN

13, 2021

Slovensko
društvo
za preučevanje
18. stoletja

BILTEN

13, 2021

Bilten, št. 13, 2021

Izdajatelj:

Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja

Naslov:

ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana

Urednik:

Miha Preinfalk, Ljubljana

Redakcija te številke je bila zaključena:

31. decembra 2021

Naklada:

40 izvodov

ISSN 1855-8445

Na naslovnici:

Mihael Cussa (?), Veliki oltar (detajl), 1687. Sv. Jožef nad
Preserjem (foto: Matej Klemenčič, 2016)

Uvodna beseda

Leto 2021 je bilo že drugo leto, ki ga je krožil korona virus. Življenje na celotni zemeljski obli je nihalo med ukrepi za zaježitev pandemije in željo po čim bolj normalnem življenju, kakršnega smo bili vajeni pred letom 2020. Virus je človeštvo popeljal v povsem nove smeri, človeško družbo je razklal na več nivojih, razgalil njene šibke točke, hkrati pa jo tudi prisilil v iskanje novih rešitev in novih razmislekov o naši prihodnosti.

Tudi Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja je moralo v luči nove stvarnosti poiskati ravnovesje med starim in novim načinom delovanja. In to je izvedlo kar uspešno. Tako nam je tudi letos uspelo izvesti štiri predvidena predavanja, od katerih pa je lahko le eno potekalo v živo, medtem ko so nam pri ostalih treh predavateljice in predavatelji svoje znanstvene izsledke predstavili na daljavo, preko računalniških aplikacij. Nenehno prilagajanje pri izvedbi predavanj je pokazalo, da je prihodnost morda v hibridnih načinih – da se torej predavanja v osnovi izvajajo v živo, za tiste poslušalce, ki ne morejo priti osebno, pa istočasno potekajo preko virtualne povezave.

Preko spleta smo maja izvedli tudi občni zbor, ki je bil hkrati tudi volilni. Za predsednika društva je bil enoglasno ponovno potrjen Marko Kambič, ki je tako nastopil nov mandat.

Sklop letošnjih društvenih predavanj smo začeli z zgodovino. Andrej Hozjan je predstavil terezijanski popis prebivalstva na Spodnjem Štajerskem, ki je potekal v letih 1754 in 1755. Njegovo predavanje je bila odlična dopolnitev predavanja, ki ga je pred leti imel Tone Krampač o istem terezijanskem popisu za ozemlje ljubljanske škofije. Potem sta sledili dve literarnozgodovinski temi. Osrednja tema predavanja Nine Ditmajer je bila pesništvo na Štajerskem v 18. stoletju. Pri tem se je predavateljica osredotočila na rokopisno dediščino na tem področju, ki je bila do sedaj v primerjavi s tiskanimi deli precej zanemarjena. Irena Orel pa se je

ob bližajoči 300-letnici smrti kapucina Hipolita Novomeškega posvetila njegovemu slovenskemu prevodu dela Svet v slikah (*Orbis sensualium pictus*) češkega teologa in pedagoga Jana Amosa Komenskega iz leta 1658. Predavanja v letu 2021 smo sklenili z umetnostno zgodovino – Matej Klemenčič je predstavil Mihaela Cusso kot osrednjo osebnost ljubljanske kamnoseške dejavnosti ob koncu 17. stoletja, njegove črne kamnite oltarje in njegove povezave s Pacassijevo kamnoseško delavnico v Gorici.

Pri predavateljski dejavnosti je treba omeniti tudi mednarodno konferenco »Mesto v dolgem 18. stoletju«, ki jo je maja v Gradcu organiziralo avstrijsko Društvo za raziskovanje 18. stoletja v jugovzhodni Evropi in se ga je z referati udeležilo tudi nekaj članov našega društva.

Če smo v društvu pri predavanjih lahko sledili zastavljenemu načrtu, pa smo imeli manj sreče pri izvajanju drugih aktivnosti. Tako smo se morali spet odpovedati načrtovani ekskurziji v Trst in jo prestaviti v leto 2022.

Pravijo, da upanje umira zadnje. Zato se moramo kljub trenutni situaciji optimistično zazreti v prihodnost in ohranjati upanje, da se bo v letu 2022 življenje le normaliziralo in se vsaj delno povrnilo v stare tire.

Miha Preinfalk
urednik Biltena

VSEBINA

Povzetki predavanj 2021

Andrej Hozjan: Terezijanska popisa duš po župnijah in hišnih gospodarjev po gosposčinah, mestih in trgih spodnje Štajerske 1754–1755

Nina Ditmajer: Pesništvo na Štajerskem v 18. stoletju

Irena Orel: Besedje Hipolitovega prevoda Orbis pictus (1712)

Matej Klemenčič: Mihael Cussa med Gorico, Ljubljano, Gradcem in Dunajem: o goriško-kranjskih kamnoseških navezah in njihovih ambicijah

Izbrana bibliografija o pravni zgodovini 18. stoletja na Slovenskem (2012–2021) (Vid Žepič)

Izbrana bibliografija o glasbi 18. stoletja na Slovenskem (2012–2021) (Metoda Kokole)

POVZETKI PREDAVANJ 2021

51. predavanje – 11. 2. 2021

Andrej Hozjan, Maribor

Terezijanska popisa duš po župnijah in hišnih gospodarjev po gosposčinah, mestih in trgih spodnje Štajerske 1754–1755

Od zgodnje jeseni 1753 se je na ukaz vladarice Marije Terezije pripravljalo in leto zatem izvedlo prvi, hkratni dvojni – cerkveni in posvetni – popis prebivalstva na celotnem prostoru avstrijskih dežel Habsburške monarhije. Izvedli so ga župnijski pooblaščenci kot popis članov posamičnega gospodinjstva/družine v okviru vsake od takratnih župnij/vikariatov/duhovnij okrog božiča 1753 in v prvih dveh mesecih naslednjega leta. Le dva ali tri mesece pozneje se je pričelo še popisovanje lastnikov ali imetnikov obdavčenih hiš oziroma podložnih hišnih gospodarjev s hišami vred.

Pred nekaj leti je v sklopu predavanj SD18 mag. Tone Krampač na osnovi ohranjenih popisnih pol v Nadškofijskem arhivu Ljubljana predstavil kranjski del terezijanskega popisa duš 1754 na ozemlju oziroma v župnijah ljubljanske škofije. Pred dobrega pol stoletja ga je v daljši razpravi temeljito obdelal Vlado Valenčič. Medtem je štajerski del istega popisa javnosti doslej ostal praktično neznan. Več je znanega o posvetnem popisu dežele Štajerske, se pravi tudi o spodnještajerskem območju. Hrani ga Štajerski deželni arhiv v Gradcu. V predavanju so bila predstavljena najnovejša dognanja o obeh za to območje ohranjenih popisih, ki prinašata celo

vrsto zelo uporabnih informacij. Unikatno je torej že samo dejstvo, da so popisne pole obeh popisov, cerkvenega in posvetnega, v celoti ohranjene izključno le za to območje, kar pomeni, da za druge slovenske dežele – izjema je prav območje škofije Ljubljana – ne cerkvenega ne posvetnega popisa ni več. Del posvetnega popisa za spodnjo Štajersko je doslej obdelal le Jože Curk. Njegova predstavitev pa na več mestih zgrešeno in zato napačno interpretira popisne rezultate.

Obdelavo virov za slovenski del Štajerske si je predavatelj zamislil kot sprva kratek pregled vsebin iz cerkvenega popisa duš v 27 ohranjenih popisnih polah spodnještajerskih župnij ljubljanske škofije od 29 takrat zagotovo popisanih župnij/popisnih enot. Za župniji Vransko in Žusem se poli nista ohranili – za Žusem je ohranjena le izvirno izpisana sumarična tabela. Župnije/popisne enote z ohranjenim popisom so: Braslovče, Gornji grad, Griže, Ljubno, Luče, Motnik, Mozirje, Pilštanj, Planina pri Sevnici, Podčetrtek, Podsreda, Razbor, Rečica, Solčava, Stari trg pri Slovenj Gradcu in Slovenj Gradec (popisna pola povezana s prejšnjo), Sv. Ilj pod Turjakom, Sv. Ilj pri Velenju, Sv. Jurij pod Taborom (tu tudi tabela za Žusem), Sv. Lovrenc na Bizeljskem, Sv. Martin pri Šaleku, Sv. Pavel pri Preboldu, Sv. Peter pod Svetimi gorami, Št. Janž na Vinski gori, Škale, Šoštanj in Trbovlje. Vikariat Motnik predavatelj vsekakor prišteva med spodnještajerske popisne enote. Ta trg z najbližjo okolico je vse do zgodnjega 19. stoletja upravno spadal pod celjsko okrožje in torej v okvir Štajerske. Zanimivo je predvsem skupno število popisanih duš v posamični popisni enoti. V polah je moč najti več napak ob seštevanju.

V nadaljevanju predavanja so bile opisane značilnosti skupno kar 370 popisnih pol iz popisa hiš ter hišnih gospodarjev/imet-

nikov, živečih v okviru zemljiških gospostev, oziroma obdavčenih hišnih lastnikov v mestih in trgih, ter ostalih (npr. posamični svobodniki in deželnoknežji podložniki na samem) na območju obeh spodnještajerskih okrožij, celjskega in mariborskega.

Celota 370 pol je razdeljena na naslednje kategorije:

- velika in združena gospostva/gospoščinski kompleksi
- gospostva (in gorskopravna posest)
- imenja
- drobna posvetna (tudi gorskopravna) posest
- drobna cerkvena posest
- posebni popisi mest in trgov s pripadajočimi ustanovami.

pet posestno največjih spodnještajerskih gospostev s sedežem na ozemlju današnje Slovenije	vsota podložnih hiš
ljubljskoškofijsko gospostvo Gornji Grad	1372
kartuzija Žiče	1289
Brežice	1287
Gornji Ptuj	1082
Gornja Radgona (sedež in največji del posesti pod sedanjo državno mejo, majhen del nad njo)	1035

V tem popisu so zajete, z res redkimi izjemami, praktično vse kategorije takratnega prebivalstva, tudi posamični plemiči kot lastniki davka nesvobodnih (obdavčenih) in zato popisanih hiš.

Hišni lastniki ali imetniki oz. gospodarji so bili tu opredeljeni kot:

- živeči v okviru urbanih krajev (mest znotraj in zunaj obzidja) – vendar ne nujno spadajoči pod krajevno upravo (!):
- meščan/tržan s poklicem/sluzbo/zadolžitvijo (*burger, burger:-* (licher)): obrtnik, trgovec, uradnik, oskrbnik (*maÿer*) ali drugo
- meščan/tržan brez poklica (*burger ohne profession*): majhen/večji zemljiški posestnik ali rentnik, seveda neplemič (!)
- svoboden kmet – svobodnik (*freisaß*)
- kmet (*bauer*): cel, tričetrtnski, polovični, četrtnski
- kajžar: običajni (*keüschler*), gozdarski (*Hütler*) ali hitro menjajoči se imetnik
- gostač (*inwohner*)
- viničar (*weinzirl*) (ponekod v tukajšnjih vinorodnih predelih še posebej pogosti)
- berač (*bettler*)

Terezijanski popis hiš iz let 1754 in 1755 je bil dotlej nedvomno najnatančnejši in zato najobsežnejši popis hišnega fonda na slovenskem etničnem prostoru. Iz njega lahko razberemo:

- vse posestno pomembnejše zemljiškoposestne popisne enote v prostoru (posvetne in cerkvene/redovne),
- število hiš v posameznem naselju; nekateri kraji in tudi trgi so seveda bili posestno razdeljeni med dva ali več lastnikov,
- delež popisanih meščanov in nemeščanov oziroma tržanov in ne-tržanov v urbanih krajih,
- vrste statusov/poklicev in kmečkih ter nekmečkih stanov,
- zbir in pogostnost nemških, latinskih in slovenskih osebnih imen ter priimkov,
- število ženskih lastnic/imetnic hiš, vdov, poročenih žensk,

- socialno strukturo podložnikov,
- vsaj približno velikost popisanih naselij (število hiš), njihove nemške toponime ter komu so bili njihovi prebivalci (gospodarji hiš) podložni.

Prav z izvedbo obeh delov popisa v istem koledarskem letu je sleherni prebivalec pod habsburško dedno oblastjo, tudi kleriki in člani elitnih slojev družbe (!), prvič tako ali drugače na lastni koži začutil ukrepe že s polno paro delujoče terezijanske absolutistične države. Še posebej je to veljalo za največji del neprivilegiranih slojev: v razmiku le nekaj mesecev so jih prešteli in popisali kar dvakrat. Lahko si le predstavljamo njihovo zgroženost in pričakovanja novih davčnih in drugih obvez in posledično izmikanje ali vsaj nesodelovanje v izvedbah.

Nina Ditmajer, *Ljubljana*

Pesništvo na Štajerskem v 18. stoletju¹

Uvod

Pod pojmom pesništvo na Štajerskem razumemo vso tiskarsko in založniško dejavnost v mestih Gradec, Maribor, Celje in Ptuj. Sledijo pesmarice tistih izobražencev, ki so se rodili v deželi Štajerski ali so tukaj samo službovali. Pojem zajema tudi rokopisne pesmarice laikov (organistov, učiteljev, cerkovnikov in obrtnikov), ki so nastale ali bile najdene v kateri od štajerskih župnij. Pri raziskovanju recepcije pesmi v 18. stoletju pa je seveda treba pregledati tudi predhodno in sledečo pesniško tradicijo. Pri tem je bilo mogoče prepoznati pet načinov kroženja pesmi med ljudstvom: (a) pesem je bila sprva natisnjena, nato je nekaj časa krožila v rokopisih, kasneje je bila še drugič natisnjena v 19. stoletju; (b) pesem je bila natisnjena, nato je krožila le še v rokopisnem izročilu; (c) pesem je sprva obstajala zgolj v rokopisni tradiciji, natisnjena pa je bila kasneje v 19. stoletju; (č) pesem se je prepisovala iz rokopisa v rokopis in ni bila nikoli natisnjena; (d) pesem je bila večkrat natisnjena.

Tiskana pesniška dejavnost

Tiskarsko produkcijo v Gradcu, glavnem mestu Štajerske in notranjeavstrijskih dežel, je v 17. in 18. stoletju usmerjala družina Widmannsteter, ki je to dejavnost opravljala vse od leta 1586, ko so v mesto že prispeli jezuiti. Med drugim je tiskarna natisnila tudi

¹ Predavanje je temeljilo na izsledkih doktorske disertacije z naslovom *Slovensko pesništvo na Štajerskem med letoma 1758 in 1848: vzori, žanri in recepcija*, ki jo je avtorica pripravljala pod mentorstvom doc. dr. Luke Vidmarja in zagovarjala leta 2020 na Podiplomski šoli ZRC SAZU.

nekaj kranjskih katekizmov, molitvenikov in lekcionarjev, od pesmaric pa Stržinarjeve *Katoliš kršanskiga vuka pejsme* (1729), anonimne *Andohtlive pejsme* (1756), za vzhodnoštajerske Slovence predvsem Parhamerjev katekizem *Občinska knjižica spitavanja* (1758, 1764, 1777), molitvenik *Pripravljanje k enoj srečnoj smrti* (1777), anonimno pesmarico *Pejsme k sveti meši inu pred predigo* (1784) in Volkmerjevo *Mešno pesem* (1789).

Pesmarica Ahacija Stržinarja, župnika v Gornjem Gradu (od 1713), vsebuje 52 pesmi. V tem času sta v okolici vladali huda lakota in živinska kuga. Takrat je bila v cerkev sv. Barbare v Radmirju postavljena slika sv. Frančiška Ksaverja, jezuitskega misijonarja iz 16. stoletja. Zaradi priljubljenosti in naraščajočega števila romarjev so leta 1725 postavili novo cerkev sv. Frančiška Ksaverja, Stržinar pa je objavil tudi prve slovenske pesmi svetniku v čast. Pripisujejo mu še anonimno *Pejsem od teh velikih odpustikov te svete križove poti* (1730, 1744).

Jezuitsko delo naj bi bila anonimna graška pesmarica mašnih pesmi *Andohtlive pejsme na vse tajle s. maše* (1756), ki jo literarni zgodovinar France Kidrič pripisuje koroškemu jezuitu Ožbaltu Gutsmanu, čeprav nima nobenih koroških jezikovnih značilnosti, ki so značilne za njegova kasnejša dela (npr. v *smertnej uri, griешnik, den*).

V Gradcu je bila leta 1784 natisnjena že druga pesmarica mašnih pesmi *Pejsme k sveti meši inu pred predigo*, ki izkazuje tako osrednje- kot vzhodnoslovenske jezikovne značilnosti, saj se je pisec oziral na prevod velikega katekizma, ki je tam izšel leto poprej. Avtor katekizma naj bi bil po naročilu oblasti Jernej Peršič, domači župnik pri grofu Rajmundu Saurauu, vendar je Fran Ilešič avtorstvo zaradi inicial C. J. V. pripisal župniku iz Trnovcev Jožefu Kolomanu Veršiču, ki je služboval v celjskem okrožju in poznal kranjske knjige. Tudi pisec pesmarice je verjetno izhajal iz vzhodnoštajerskega območja, saj so razvidne tipične jezikovne značilnosti (npr. *meša, den, toto, z močjoj*).

Iz Widmannsteterjeve tiskarne je izšla v 17. stoletju zelo popularna nemška pesmarica učitelja v kraju Sankt Lorenzen im Mürztal Nikolausa Beuttnerja z naslovom *Catholisches Gesang-Buch* (1602, ponatisi do 1718), ki ohranja predreformacijsko pesniško izročilo. V prvem delu najdemo 48 cerkvenih pesmi, v drugem delu pa 106 pesmi, ki so jih verniki peli med procesijami. Med najbolj znanimi pesmimi, ki so vključene v to zbirko, je adventna »Es woll ein Jäger jagen« z znanim ljudskim motivom samoroga. Edini slovenski prevod Marijine adventne pesmi »Ave Maria klare du liechter Morgen-Stern« (»Ave Marija, čista ti svejtla denica«) je bil doslej najden v štajerski Foglarjevi pesmarici iz leta 1757.

Ker so v tiskarni Widmannsteterjev tiskali pretežno religiozne (deloma pa tudi razsvetljenske) knjige, so v Gradcu potrebovali tiskarja, ki bo podpiral tudi nove literarne tokove. To je bil Andreas Leykam, ki je tam leta 1781 ustanovil lastno tiskarno in šest let zatem pričel tiskati še danes izhajajoči *Grätzer Zeitung* s kulturno prilogo *Sonnabends-Anhang* (kasneje *Aufmerksame*), ki je imela veliko vlogo pri posredovanju razsvetljenskih idej v ta prostor. Kmalu zatem je Leykam natisnil prvi štajerski pesniški almanah *Früchte vaterländischer Musen* [Plodovi domoljubnih muz] (1789/90). Glavni pesnik almanaha Johann Nepomuk von Kalchberg je tukaj objavil okoli 40 pesmi. Pesniki so v almanahu objavljali razsvetljensko sentimentalistične pesmi, poleg tega pa tudi predromantične balade, ki obravnavajo snov iz zgodovine in pripovednega izročila Notranje Avstrije. Leykam je v tem času le enemu teh avtorjev natisnil samostojno pesmarico (Franz Schram, *Gedichte*, 1790).

Izgubo tiskarskega monopola Widmannsteterjev je potrdil tudi prihod ogrskega tiskarja Antona Royerja leta 1783. Pri njem je pesmarico mašnih in prazničnih pesmi istega leta natisnil takratni ptujski kaplan Leopold Volkmer (*Pesme k tem opravili te svete meše*), ki je jezikovno sledil tretji vzhodnoštajerski izdaji Parhamerjevega katekizma (1777). Pesmarica prinaša slovenski prevod

mašne pesmi »Wir werfen uns darnieder« (»Mi padnemo na kolna«). Leopold Volkmer velja za najbolj zvestega prevajalca uradne terezijanske pesmarice avstrijskega jezuitskega pesnika Michaela Denisa. Več njegovih pesmi se je v 19. stoletju tudi natisnilo pri Petru Dajniku (1826), Valentinu Staniču (1838), Marku Glaserju (1840) in Antonu Lahu (1850), npr. adventna »Češena si Divica! Z lučjo obdana vsa«, božična »Te den vsa stvar se veseli«, pasijonska »Jaz čem tvoje mantre peti«.

Pisci celjskega okrožja so svoje knjige sprva tiskali v Ljubljani. Od tam jih je namreč naročal novi celjski knjigar Franc Jožef Jenko. Prva slovenska knjiga, ki je izšla v njegovem založništvu, je bila Rupnikova pesmarica *Pejsme od kršanskiga vuka* (1784). Župnik v Vojniku Gašper Rupnik je v njej objavil 38 katehetičnih pesmi, ki razlagajo apostolsko vero, očenaš, deset Božjih zapovedi, sedem zakramentov itd. Njegova pesem o štirih poslednjih stvareh človeka (»V srcu moraš imeti tu posledno nar več«) se je prepisovala v celjskem okrožju v rokopisu Antona Kadunca.

Tiskar Franc Schütz se je kmalu preselil na Ptuj in tam natisnil le redke knjige za mariborsko okrožje, npr. znani molitvenik *Hitra inu glatka pot pruti nebesam* (1793), nato pa še *Te deum laudamus* Leopolda Volkmerja (1795) in kajkavsko pesnitev *Nebeski pastir pogubljen ovcu išče* (1793) kapucina Gregorja Maljevaca. Zaradi preskromnega zaslužka je že leta 1795 odšel v Maribor, kjer je ustanovil tudi izposojevalno knjižnico (*Leihbibliothek*), ki je delovala dve leti. To je bila prva mariborska javna knjižnica. Med drugim je kasneje natisnil tudi prvo štajersko posvetno zbirko pesmi, Volkmerjevo *Hvalo kmetičnega stana ino tobačje trave* (1807). Še pred Schützovim prihodom v Maribor pa je tam slovenske knjige zalagal Jožef Mercinger.

Na Štajerskem je služboval tudi znan katehetični misijonar in pesnik Primož Lavrenčič. V Mariboru so jezuiti leta 1758 ustanovili gimnazijo in kolegij ter tako postali središče izobraževalne dejavnosti na Spodnjem Štajerskem. Njegova pesmarica *Misionske*

katholiš karšanske pejsme (1752) je izšla v Celovcu, pripisujejo pa mu tudi anonimne *Misionske pesme inu molitve* (1757/1758). Lavrenčičeva pesmarica vsebuje predvsem pesmi z eshatološko vsebino (smrt, sodba, pekel, nebesa). Večkrat se je prepisovala njegova pesem o križevem potu »Kristjani spregledujte ta krvavi križev pot«, saj jo najdemo še v rokopisni Stomaški pesmarici (ok. 1780), koroški Krebsovi pesmarici, dva natisa pa sta v 19. stoletju priskrbeli Peter Dajnko (1826) in Valentin Stanič (1838).

Rokopisna pesniška dejavnost

Na Štajerskem je prav tako kot v drugih deželah obstajala bogata rokopisna literarna tradicija. V obravnavanem obdobju nam je doslej znanih sedem rokopisnih pesmaric, ki jih povezujemo s štajerskim okoljem.

Najstarejši štajerski rokopis pesmi predstavlja *Pesmarica Lovrenca Foglarja* (hrani NUK, izdaja eZISS), nastala med letoma 1757 in 1762. Vsebuje 24 pesmi, ki jih je zapisalo osem različnih rok, med njimi Lovrenc Foglar, Matija Vezjak in Jožef Glazer (*Glaser*), tedanji učitelj v Gornji Sveti Kungoti. Posebnost pesmarice so častilne in romarske pesmi, namenjene Mariji Celjski v zgornještajerskem romarskem svetišču Mariazell. Prepisovalsko tradicijo izkazuje pesem o sveti Notburgi (»Poslušaj, kaj ti jaz povem, kaj ti očem oznaniti«), ki je bila leta 1738 natisnjena na letaku v Ljubljani, prepisana pa v Paglovčevi pesmarici v istem desetletju. Drugi natis je izpričan leta 1840 pri Luki Dolinarju, župniku v Šmartnem v Tuhinju (*Pesme od farnih pomočnikov ali patronov v Ljubljanski škofiji*). Prepisovala se je tudi pesem o Mariji Magdaleni (»Marija Magdalena je vujžgana od plamena«), ki je bila znana tako v koroškem (Maurerjeva pesmarica 1754, Krebsova pesmarica), goriškem (rokopis iz Cerčna ok. 1800, rokopis iz Podmelca) kot štajerskem prostoru (rokopisna pesmarica nemških in slovenskih pesmi 1816), v 19. stoletju pa jo je natisnil Valentin Stanič (*Drugi perstavik starih ino novih cerkvenih ino drugih pesem*, 1838).

Romarskega nastanka je tudi *Pesmarica s Svete planine* (hrani NUK, Ms 1485/II/4), namenjena božjepotni cerkvi Matere Božje na Sveti planini nad Zagorjem ob Savi. Cerkev leži na meji med Kranjsko in Štajersko. Vsebuje 14 daljših pesmi in nekaj fragmentov, štiri so namenjene čaščenju Marije v tej cerkvi. Rokopis sta napisali dve sočasni roki pred letom 1770; tega leta se je namreč podpisal Gašper Polak (*Gaspar Polakus*), nazadnje pa je rokopisno pesmarico uporabljal organist v Potoški vasi Jakob Dežman (rojen 1867) in jo tudi posodabljal v skladu z jezikovnim razvojem 19. stoletja (npr. *trošt* – *tolažba*).

Rokopis *Cerkvene pesmi in molitve* (hrani UKM, Ms 22) je nastal konec 18. stoletja, verjetno pri Sveti Ani v Slovenskih goricah ali v Cmureku, kjer je nastal in se kasneje uporabljal rokopisni molitvenik »Marije Shametini« (Cmurek, 1778). Pesmarica in molitvenik izpričujeta isto pisavo, jezikovno pa se ne ujemata, saj ima molitvenik več štajerskih jezikovnih značilnosti. Rokopis vsebuje sedem pesmi, ki so posvečene čaščenju Svetega Rešnjega telesa, Kristusovemu trpljenju, Sveti trojici in Mariji.

Danes izgubljena *Rokopisna pesmarica iz Cirkulan* z latinskim naslovom *Lavdate evm in chordis et organoo* je nastala leta 1781 v župniji Sveta Barbara v Halozah. Pripadala je Bernardu Cimermanu (Zimmermann), zapisal pa jo je nek kantor. Prvi jo je opisal literarni zgodovinar Karel Glaser, ki je navedel, da je pesmarica v lasti T. Drnjača, upokojenega višjega učitelja v Sevnici. Obsega 286 strani in vsebuje orgelske skladbe ter devet slovenskih pesmi: tri pasijonske, po eno pesem o Sveti Družini, Mariji Celjski, posvetno stanovsko pesem o kmečkem stanu, kolednico in molitveno pesem o ljubezni do Boga.

V Solčavi sta bila zapisana tudi dva apokrifna teksta (hrani NŠAM) kaplana Blaža Kleina okoli leta 1782, ki sta del spisov o hereziji v župniji, ki naj bi jo širil nek popotnik. Poleg molitve »Ta zlati oča naš« najdemo še »Pesem od le te frdamane duše«, ki pripoveduje o grešni duši, ki je prosila Marijo za pomoč. Ta je najprej

prosila sonce, nato je dušo poslala k svetemu Mihaelu, ki je stehal njene grehe, na koncu pa je Marija ponovno potočila tri solze na tehtnico in s tem duši pomagala v sveti raj. Obe besedili sta zapisani po izgovoru, pisec ni bil večč pisanja v tedanjem osrednje-slovenskem knjižnem jeziku.

Cerkovnik v Vuhredu Jožef Grebelnik je avtor naslednje rokopisne pesmarice, ki je nastala v letih 1792–1802 (hrani UKM, Ms 158). V tem času je Vuhred že bil samostojna kuracija, ločena od vuzeniške župnije. Rokopis vsebuje 67 slovenskih pesmi, med njimi pa so glede na vzhodnoštajerske jezikovne značilnosti in dosedanje poznavanje tudi Volkmerjeve pesmi (npr. »Večerna pesem enega delavca«). Še posebej so zanimive božične pesmi, ki vsebujejo motive pastircev, gorečega neba, tematizirajo iskanje prenočišča Jožefa in Marije in tudi zapoved cesarja Avgusta. Prvi natis slednje pesmi najdemo že pri slovenskih protestantih v 16. stoletju, medtem ko so se prve tri omenjene pesmi vse do 19. stoletja ohranjale zgolj v ustni in rokopisni literarni tradiciji. Božična pesem »Ah Jožef moj, kam pojdem, nekoj« je znana iz rokopisov kranjskega organista Jožefa Ambrožiča (1771), kot slovensko narodno pa jo najdemo pri Karlu Štreklju (*Slovenske narodne pesmi*, 1904–1907). To velja tudi za božično »Čuj čuj o lubi sošet moj, kaj jest tebi povem«.

Zadnjo do sedaj znano štajersko pesmarico iz 18. stoletja je napisal trboveljski organist Anton Kadunc leta 1798 (hrani NUK, Ms 1485/I/2). Vsebuje 177 nabožnih pesmi, večinoma iz kranjske rokopisne tradicije organista Jožefa Ambrožiča. Prepisal je na primer 13 njegovih svetniških, 11 eshatoloških, pet Marijinih, dve Kristusovi in osem prazničnih pesmi, ki se nikoli niso natisnile: pesem o smrti »Človk si slišov, kakšno smrt grešniki imajo«, adventna »V Galileji ena deželca, prežlahtnu je rojena« itd.

Zaključek

Pesniška beseda se je v 18. stoletju v večji meri ohranjala v rokopisni kot tiskani tradiciji. V sedmih rokopisnih pesmaricah iz tega

obdobja se nam je namreč ohranilo kar 289 pesmi, medtem ko je v tiskih Ahacija Stržinarja, graških pesmaric mašnih pesmi, treh pesmaricah Leopolda Volkmerja, pesmarici Gašperja Rupnika in Primoža Lavrenčiča prisotnih le 132 pesmi. Na recepcijo nabožne pesmi je v 18. stoletju odločilno vplivala cerkvena delitev štajerskega ozemlja. Večja recepcija kranjskih pesmaric je vidna pri pis-cih, ki so službovali v lavantinski škofiji (pred tem oglejskem patriarhatu) oziroma celjskem okrožju.

Pesmi od Svete Matere Boschie
na Sveti Planin

P.

Obrumni Romarij

^{gajdite} Schiher bodite veseli

Na Sveti Planini

Bote vi ^{talasbo} trost proeli

Ner ste perschli na leta Zhib.

Sponisnim Herzam pozhasitit

Maria. ^{gnadiva}. Milostna

2.

Jest quischno morem ^{milost} retyt

To Boschia ^{gnada} suera

Nir se usche ~~skus~~ ^{slavest} vety ranaprej

Tukai ta ^{inoma} Andacht gniro.

Skus te uelike ^{milost} gnade resp.

Katere nam sprosi od Nebesch

Začetek Pesmi od Svete Matere Božje na Sveti planin
(NRSS Ms 115, fol. 010r).

Irena Orel, *Ljubljana*

Besedje Hipolitovega prevoda *Orbis pictus* (1712)

Ob bližajoči se 300-letnici smrti redovnika kapucinskega reda, nabožnega pisca, prevajalca, slovaropisca in slovničarja Janeza Adama Gaigerja, p. Hipolita Novomeškega (Novo mesto, 1667 – Kranj, 1722), v drugem desetletju 18. stoletja osrednje osebnosti slovenskih filoloških prizadevanj na Kranjskem, je bilo poleg uvodne osvetlitve redkih poznanih biografskih podatkov (njegovega plemiškega porekla po očetu, znanem slikarju in pozlatarju Hansu Georgu Ge/a/igerju von/a Ge/a/igerfeld, lektorskega poučevanja teologije in filozofije v štajerski kapucinski provinci, v virih in na spletu različne določitve kraja zadnjega bivanja – Kamnik namesto Kranja) predstavljeno izbrano tematsko besedje oziroma izrazje iz prvega slovenskega prevoda *Orbis sensualium pictus* (1658) češkega filozofa, teologa in začetnika moderne pedagogike Jana Amosa Komenskega (1592–1670), ko bomo tudi v aprilu 2022 slavili 430-letnico njegovega rojstva.

Hipolit je prevod oziroma priredbo celotnega *Sveta v slikah* v slovenskem jeziku uvrstil v tretji stolpec vzporedno z latinskim in nemškim besedilom in ga dodal med sezname besed svojemu dvo-delnemu trijezičnemu slovarju *Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europæ linguis compositum, in anteriori parte Latino-Germanico-Sclavonicum, in posteriori parte Germanico-Sclavonico-Latinum*, [...] (1711–1712), ki je tik pred tiskom zaradi odkritja Bohoričeve slovnice ostal v rokopisu. Vsebuje 150 tematsko razdeljenih poglavij s poimenovanji za osnovne pojme na 75 straneh: začenja se z vabilom k učenju (*Invitatio – Einladung zum Lehre – Vabjenje k'vuku*) z didaktično predstavitvijo abecede s posnemanjem naravnih glasov, sledijo hierarhično razvrščeni razdelki: o bo-

gu, svetu, nebu, ognju, zraku, vodi, oblakih, zemlji, rastlinstvu, rudah, kamnih, živalstvu, hrani, dejavnostih, orodju, hiši in opremi, popotniku, vožnji in prevoznih sredstvih, pisanju, papirju, tiskarstvu, knjigah, učenju, retoriki, glasbi, filozofiji, geodeziji, astronomiji, etiki, lastnostih človeka, mestu, sodbi, kaznih, trgovini, merah, zdravilstvu, gledališču, igrah, kraljestvu in deželi, vojski, religiji, božji previdnosti idr. do poslednje sodbe, zaključí pa se s *Sklémbo* (*Cláufula – Beschluß*) in z latinskim, nemškim in slovenskim (*Slovén/ki Regí/htèr*) seznamom vseh naslovov razdelkov.

Splošnopomenovalna leksika in izrazje v otrokom namenjenem slikovnem enciklopedičnem učbeniku (pri Hipolitu je edina slika le za ponazoritev položaja planetov), je nazorno ubesedena v stavčni obliki. Glasovna podoba izkazuje dolensko narečno osnovo.

Izrazi pretežno izkazujejo kontinuiteto (npr. pri delih človeškega telesa: *goltanec*, *zatilnik*, *rame*, *lahti*, *dimle* (ali *vamp*), *sram* (danes zastarelo), *hrbet*, *pleča*, *ledja*, *krače* (danes slabšalno *noge*), *bedru*, *stegnu*, *glejzen*, *golejnu*, *kolenu*, *tu meča*, *členki*, *peta*, *podplat* ...), se razlikujejo besedotvorno (*kazavnik* 'kazalec', *srejdnik* 'sredinec', *tu bejlu* 'beločnica', *miške* 'mišice'), imajo različen koren s prevzeto ali kalkirano podstavo (*žnable* 'ustnice', *ušesnik* 'meziniec' (*auriculari*, *ohrfinger*) ipd.

Za isti pojem je lahko ob enem tujejezičnem terminu navedenih več (izvorno različnih) so-, nad- in podpomenskih izrazov (*štorkla* ali *čapla* (*Ciconia – der Storch*), *tu spoznánu* ali *zastóplenu* (*Cógnitum – das erkante*), *škergád* ali *kobilica* (*Cicada* 'škržat', *Heuschrecke* 'kobilica')), s katerim se lahko eden od njih ujema oz. ga nadomesti slovenski (*címpèrman* (*Faber Lignárius*, *der Zimmermann*); *Tišler* *Draxler* (69. *Scriniárius et Tornátor – der Schreiner* u. *Drechßler*), *Ta myzar*, *škrínjar* (*Arcularius – der Tischler*)). Nekateri izrazi se ujemajo z nemškimi (*žnidar* (der *Schneider*), *štige/i/lc* 'lišček' (*Carduélis – der Stiglitz*) oz. so navedeni drugi (starejši) neujemalni germanizmi (*Ta címpermaster* (*Architéctus* –

Werckmeister); *auf der Platte* – na plehi), ob njih so navedene tudi domače sopomenke (*šuštar*, *čevlar*, *šúlinar* (Sutor – der Schuster)). Kaže se težnja po slovenjenju mednarodnih izrazov, tudi s prevajanjem po vzoru nemških zloženek, toda z besednozvezno razvezavo (*Grammática* – *die Sprachkunst* – *Kunſht* ali *Návuk tiga jesyka*; v naslovu 98. *Muféum* – *Das Kunſtzimmer* – *Hifſha ſa ſtudérainê*, v besedilu *Muféum* – *die Studierſtube* – *ſtudérſka hiſha*; *Super plúteum* – *auf dem Pultbret* – na *pultmysizi*, zloženka je prečrtana in popravljena v *pult mysize*; *Aſtronomía* – *Sternſehkunſt* – *svejsdoglêda Kunſht*; *Aſtologia* – *Sterndeutkunſt* – *svejsdiſlâge Kunſht*), redkeje z enobesedno izpeljanko (*Promus condus* – *der Speiſmeiſter* – *Ta ſhpíſhnikar*).

Iz besedila so razvidne tudi skladiſke značilnosti Hipolitove priredbe, ki jih pretežno lahko primerjalnojezikovno osvetlimo z navezavo na nemško predlogo.

Kasnejše priredbe posameznih razdelkov učbenika Komenškega v slovnica (po Hipolitovem viru v objavi izboljšanega prevoda Valentina Vodnika v petih razdelkih (poljsko delo, živinoreja, čebelarstvo, preja, tkanje) v slovnici Jerneja Kopitarja *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1809), razširitvi štirih razdelkov v slovnici *Theoretisch-praktische Windische-Sprachlehre* Janeza Leopolda Šmigoca (1812) in priredbi 95 od 150 razdelkov v *Grammatik der slowenischen Sprache* Blaža Potočnika (1849, 1858)) upoštevajo posodobljeno normo osrednjeslovenskega knjižnega jezika prve polovice 19. stoletja in potrjujejo naslednje leksikalne spremembe: Vodnikov prevod vsebuje več sopomenskih izrazov (H, Š, P *plug*, V *drevó* ali *plug*); ustaljeno in (besedotvorno) mlajše izrazje, tudi slovanskega izvora, Šmigočev se naslanja nanj, a uvaja tudi korensko razlikovalne izraze, Potočnikov se omeji na en sam knjižni leksem, ki delno izkazuje kontinuiteto do danes, izloča izposojenke iz nemščine in uvaja besedotvorne razlike (H *drivesar* v *pungertu* – P *Sadni vertnar* v *sadovniku*; *ſterne* – *vodotoči*; *flance* – *sadike*; *Vèrtlerya* – *Vertnarija*). V skupnih raz-

delkih so spremembe večje v najmlajši izdaji oziroma je ujemanje raznoliko: H *Polsku dellu*, V, Š *Polsko délo*, P *Poljarija*; H *orazh*, V *orázh*, ali *ratej*, Š *orazh* (ali *orátar*), P *ratej*; H *pifzhauko*, V *pifshalko*, Š *pifhalko* (*shvéгло*), P *dudljo*; H nad *mlejzhno kábelzo*, V *v'shehtar*, P nad *molznjakam*; H *putèr is smétene*, V *frovo maflo* ali *puter is fmetane*, P *srovo maslo* (*puter*) iz *smétene*.

Hipolitu sodobna pedagoška veda priznava velik pomen, saj je že pol stoletja po izidu prepoznal vrednost naprednega pedagoškega dela Komenskega. Pojemovni svet temeljnih področij, strok, ved, dejavnosti je želel približati slovenskim učencem, v pomoč učiteljem, a zaradi nenatisa ni dosegel splošne uporabnosti, razodeva pa njegovo prizadevanje za uveljavitev slovenskega jezika v pedagoškem procesu in zavedanje o nujnosti obstoja lastnega strokovnega izrazja, zato prevod predstavlja za marsikatero vedo in stroko začetek slovenske terminologije.

DICTIONARIUM
TRILINGUE
 EX TRIBUS NOBILISSIMIS
 EUROPÆ LINGUIS COMPOSITUM
IN ANTERIORI PARTE
LATINO-GERMANICO-
SCLAVONICUM
IN POSTERIORI PARTE.
GERMANICO-SCLAVO-
NICO-LATINUM,
 Nunc primo in lucem editum,

a
 PLURIMIS SCLAVONICÆ LINGUÆ AVIDIS,
 DUDUM DESIDERATUM,
 Omnibus quidem dictarum linguarum amatoribus perutile,
 specialiter tamen sclavonicorum Verbi Divini Præconum commoditati,
 & utilitati dedicatum.

CALAMO, ET OPERA

R. P. HIPPOLYTI Rudolphswertensis, Ordinis
 Minorum Capuccinorum Provinciæ Styriæ Concionatoris, & quondam
 SS. Theologiæ Lectoris concinnatum.

Permissu Superiorum, & Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis.
 LABACI, Formis Joannis Georgij Mayr, Incl. Prov. Carniol. Typogr.

54. predavanje – 18. 11. 2021

Matej Klemenčič, *Ljubljana*

Mihael Cussa med Gorico, Ljubljano, Gradcem in Dunajem: o goriško-kranjskih kamnoseških navezah in njihovih ambicijah

Mihael Cussa (tudi Kuša; rojen okoli 1657 v Lokavcu pri Ajdovščini, umrl 1699 v Ljubljani) je bil osrednja oseba ljubljanske kamnoseške dejavnosti ob koncu 17. stoletja. Slovenska umetnostna zgodovina mu je poleg avtorstva številnih črnih kamnitih oltarjev občasno pripisovala tudi kiparske sposobnosti, kar se je izkazalo za napačno. Šele raziskave, začete pred dobrimi tremi desetletji, so natančneje opredelile njegovo vlogo pri uvozu prvih kvalitetnih baročnih kiparskih del v marmorju iz Benetk. Malo znano pismo, ki ga je skupaj z Lucijo Pacassi, vdovo goriškega kamnoseka Leonarda Pacassija, spomladi 1698 pisal v Gradec, razkriva vrsto podatkov o Pacassijevi goriški delavnici in Cussovi vlogi po mojstrovi smrti, pomaga nam odkriti Pacassi-Cussovo delo na Dunaju, ter nudi nekaj indicev za vsaj hipotetično obravnavo zgodnjega Cussovega opusa na Kranjskem.

Lucija Pacassi je po Leonardovi smrti prevzela vodenje kamnoseške delavnice in je za pomoč pri dokončanju že dogovorjenih del zaprosil svaka Mihaela Kušo, ki je tedaj že dvanajst let bival in delal v Ljubljani, kjer je imel tudi naziv kranjskega deželnega kamnoseka. V pismu je sicer omenjen tudi odlični sodelavec iz Benetk, ki ga lahko identificiramo kot Pasquala Lazzarinija. Ne glede na to, da se je slednji februarja 1698 celo poročil v družino Pacassi (z Leonardovo sestro Ano Marijo), mu Lucija ni zaupala vodenja delavnice, zato lahko sklepamo, da je želela, da družinsko tra-

dicijo nadaljuje njen sin Giovanni, ki ob očetovi smrti še ni dopolnil dvanajst let.

Pismo razkriva tudi Leonardovo delo za Dunaj, ki ga je moral dokončati Cussa. Oltar za italijansko kongregacijo v hiši profesorov lahko identificiramo z ostanki, ki so sekundarno uporabljeni v današnji cerkvi italijanske skupnosti, v dunajski Minoritenkirche. Iz menze Pacassi-Cussovega oltarja so sestavili menzo sedanjega velikega oltarja, kipi pa so danes na oltarju kapele sv. Antona (delo Paola Callala in delavnice ter še enega anonimnega goriškega kiparja).

Pismo časovno dokaj natančno opredeljuje tudi Cussov prihod v Ljubljano, do katerega je moralo priti okrog leta 1686. S tem se odpira možnost povezave nekaterih oltarjev v okolici Ljubljane, pri katerih so že dosedanja raziskovalci opazili »goriške« elemente, z njegovim zgodnjim obdobjem. Edini datirani oltar iz te skupine je spodnji del oltarja v cerkvi sv. Jožefa nad Preserjem, ki je s kromogramom datiran v leto 1687 in bi lahko bil eno prvih Cussovih del na Kranjskem.

Cussov prihod na Kranjsko se dobro vklaplja v načrtno (in zelo ambiciozno) iskanje novih trgov za goriške kamnoseške delavnice (Pacassi, kasneje tudi Lazzarini in Zulliani), ki so v 18. stoletju dobile svoje »izpostave« še na Reki in v Dunajskem Novem mestu.

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA O PRAVNI ZGODOVINI
18. STOLETJA NA SLOVENSKEM
(2013–2021)

Sestavil: Vid Žepič

a) Periodika

ZBORNİK ZNANSTVENIH RAZPRAV PRAVNE FAKULTETE V LJUBLJANI (ZZR)

Žepič, Vid: Zemljiška služnost kot pravnodogmatični model v obdobju *usus modernus pandectarum*. *ZZR* 80, 2020, str. 157–192.

ARHIVI. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije

Čelik, Pavel: Izgon osebe kot kazen ali varnostni ukrep na Slovenskem (1768–2017). *Arhivi* 41, 2018, št. 2, str. 405–456.

Stariha, Gorazd: Pregled zakonodaje glede služenja vojske za časa Marije Terezije in Jožefa II. *Arhivi* 44, 2021, št. 1, str. 15–50.

ACTA HISTRIAE

Stariha, Gorazd: Kaj pomaga, če ga enmalo zaprejo, ko ga nič ne štrafajo ...« O kaznovanju roparjev in tatov od začetka 18. do začetka 19. stoletja na Kranjskem s predstavitevijo nekaj konkretnih primerov. *Acta Histriae* 21, 2013, št. 4, str. 543–568.

Amato, Laura: The Obscure Party: Anonymous Denunciations in the Republic of Venice. *Acta Histriae* 22, 2014, št. 1, str. 145–156.

Simonetto, Michele: Note sulla giuria penale in Italia nel triennio repubblicano (1796–1799). *Acta Histriae* 22, 2014, št. 1, str. 157–170.

Golec, Boris: Slovenščina pred kazenskimi sodišči v zgodnjem novem veku. *Acta Histriae* 24, 2016, št. 1, str. 147–174.

Čeč, Dragica: Revščina kot grožnja družbenemu redu v 18. stoletju. *Acta Histriae* 24, 2016, št. 2, str. 291–312.

ANNALES. Anali za istrske in mediteranske študije (ASHS)

Janžekovič, Izidor: Ravnotežje moči od vestfalskega miru (1648) do Utrechtskega miru (1713). *ASHS* 31, 2021, št. 2, str. 271–294.

ZGODOVINA ZA VSE

Čeč, Dragica: »Priznal je, da je s helebardo in žvižganjem vodil upornike proti Gorici«. O povezavi crimen laesae maiestatis z uporami in pomenu kaznovanja upornikov v tolminskem punktu 1713. *Zgodovina za vse* 20, 2013, št. 2, str. 41–65.

Kos, Dušan: Mali veliki človek pred kraljico. Državniške zamisli in komunikacija državnega uradnika z vladarjem in visoko politiko v času reform v habsburških deželah sredi 18. stoletja. *Zgodovina za vse* 26, 2019, št. 1, str. 5–17.

KRONIKA. Časopis za slovensko krajevno zgodovino

Čeč, Dragica: Upor podložnikov gospostva Švarcenek med tolminskim puntom. *Kronika* 63, 2015, št. 3 (Iz zgodovine Krasa), str. 513–530.

Košir, Matevž: Čarovniški proces v Ribnici 1700–1701 – najbolj znan čarovniški proces na Kranjskem. *Kronika* 66, 2018, št. 3 (Iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem), str. 507–514.

b) Monografske publikacije in njihovi deli

Čeč, Dragica in Aida Škoro Babić in Matevž Košir (ur.): *Pogledi na tolminski punt in čas ob prelomu stoletja*. Nova Gorica: Zgodovinsko društvo za severno Primorsko; Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2014.

Holz, Eva: Patent o cestah z dne 21. julija 1713 ali kako so v začetku 18. stoletja skušali reševati cestno mrežo na Kranjskem. *Leto 1713 in njegovi odmevi v slovenskem prostoru* (ur. Miha Preinfalk). Ljubljana: Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2015 (Osemnajsto stoletje na Slovenskem, 2).

Katja Škrubej: Avstrijska sanctio pragmatica in francoska lex salica: prestiž poznoantične pravne forme za novoveško vsebino (O dinastičnem nasledstvenem redu z ženskami in brez njih). *Leto 1713 in njegovi odmevi v slovenskem prostoru* (ur. Miha Preinfalk). Ljubljana: Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2015 (Osemnajsto stoletje na Slovenskem, 2).

- Jože Žontar: Poseganje države v notranji ustroj in poslovanje kranjskih mest v drugi polovici 18. stoletja. *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem*; druga, elektronska izdaja (ur. Miha Preinfalk). Ljubljana: Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2013 (Osemnajsto stoletje na Slovenskem, 1).
- Boris Golec: *Slovenske oporoke in prisežna besedila o oporokah (1671–1850)*; elektronska izdaja (ur. Matija Ogrin). Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2017.
- Dragica Čeč: Projekt zagotavljanja galjotov za habsburško vojno mornarico 1714–1734 in njegova povezava s kazensko zakonodajo in prakso. *Povijesni prilozi*, 2013, god. 32, 45, str. 237–262.
- Dragica Čeč: Reforme na področju reševanja socialnih vprašanj v 18. stoletju. *Marija Terezija: med razsvetljenskimi reformami in zgodovinskim spominom* (ur. Miha Preinfalk in Boris Golec). Ljubljana: Založba ZRC, 2018, str. 363–406.
- Dragica Čeč: Kazensko pravo in sodni procesi proti upornikom v uporuh leta 1713. *Tolminska v času punta: zbornik ob 300-letnici tolminskega punta 1713–2013* (ur. Karla Kofol). Tolmin: Tolminski muzej, 2013, str. 173–204.
- Kos, Dušan: *Zgodovina morale, 2: Ljubezenske strasti, prevare in nasilje ter njihovo obravnavanje na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Thesaurus memoriae, Dissertationes, 12).

**IZBRANA BIBLIOGRAFIJA O GLASBI
18. STOLETJA NA SLOVENSKEM
(2012–2021)**

Sestavila: Metoda Kokole

a) Periodika

MUZIKOLOŠKI ZBORNIK (MZ) (Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani)

Barbo, Matjaž: Referential Contexts of Early Slovenian Symphonic Music. *MZ* XLIX, 2013, št. 2, str. 33–39.

Venišnik, Vesna: Instrumental Music and Franciscan Liturgy. *MZ* L, 2014, št. 2, str. 93–99.

Kokole, Metoda: Glasbeni utrinki s potovanja štajerskega plemiča po Evropi 18. stoletja. *MZ* LI, 2015, št. 1, str. 57–79.

Škulj, Edo: Tri sinteze Križmanovih orgel [Ob 220-letnici smrti]. *MZ* LI, 2015, št. 1, str. 81–95.

Barbo, Matjaž: Klavirska dela Františka Josefa Benedikta Dusíka. *MZ* LI, 2015, št. 1, str. 129–143.

Kokole, Metoda: Inštrumentalna glasba v Ljubljani na prehodu v 18. stoletje: *Sonate da camera a tre* op. 2 Francesca Antonia Bonporti (1703). *MZ* LIII, 2017, št. 1, str. 81–102.

DE MUSICA DISSERENA (DMD) (Muzikološki inštitut ZRC SAZU)

Kokole, Metoda: Two Operatic Seasons of Brothers Mingotti in Ljubljana. *DMD* VIII, 2012, št. 2, str. 57–89.

Zupančič, Maruša: Violinism in the Territory of Present-Day Slovenia in Tartini's Time. *DMD* X, 2014, št. 1, str. 141–157.

Brocza, Pia in Motnik, Marko: Georg Link und seine Tanzschule von 1796. *DMD* X, 2014, št. 2, str. 33–55.

Venišnik, Vesna: Simfonični repertoar Goriške dežele v 18. in zgodnjem 19. stoletju. *DMD* X, 2014, št. 2, str. 57–64.

Škrjanc, Radovan: Frančiškanske korne knjige v Novem mestu iz 18. stoletja. *DMD* X, 2014, št. 2, str. 65–86.

Škrjanc, Radovan: P. Mauritius Pöhm and his Contribution to Musical Life in Novo mesto: During the Second Half of the Eighteenth Century. *DMD* XI, 2015, št. 1–2, str. 229–254.

Venišnik, Vesna: Tracing the Origins of Early Symphonic Repertoire in the Slovenian Lands. *DMD* XI, 2015, št. 1–2, str. 265–277.

Zupančič, Maruša: The Journeys of Violin Handbooks to the Slovenian Lands and their Interactions in the Eighteenth Century. *DMD* XI, 2015, št. 1–2, str. 279–299.

Škrjanc, Radovan: P. Mavricij Pöhm – glasbeni migrant? Prispevek k poznavanju življenja in dela frančiškanskega glasbenika in Slovenskem v drugi polovici 18. stoletja. *DMD* XII, 2016, št. 2, str. 59–76.

Trček Marušič, Katarina: Dinamika razvoja slovenske orgelske krajine do nastopa cecilijanstva. *DMD* XII, 2016, št. 2, str. 77–101.

Erjavec, Jana: Glasbeni arhiv starejših rokopisov v cerkvi sv. Danijela v Celju. *DMD* XVI, 2020, št. 2, str. 71–82.

Spáčilová, Jana: Musical Links between Moravia and the Slovenian Lands in the Baroque Period. *DMD* XVII, 2021, št. 1, str. 77–97.

Golec, Boris: Glasbeniki in z glasbo povezane osebe v slovenski oklicni knjigi ljubljanske stolne župnije iz let 1737–1759. *DMD* XVII, 2021, št. 2, str. 45–57.

b) Ostale glasbene in druge periodične publikacije

Kokole, Metoda: Glasba v plemiških bivališčih na Slovenskem od srednjega veka do konca 18. stoletja. *Kronika* 60, 2012, št. 3 (Iz zgodovine slovenskih gradov), str. 667–698.

Barbo, Matjaž: Simfonični začetki na Slovenskem in pastoralni izraz. 27. *Slovenski glasbeni dnevi. Imaginacija narave in umetnosti ali »Glasba naj posnema naravo v njenem načinu delovanja«* (ur. uredil Primož Kuret). Ljubljana: Festival, 2013, str. 142–150.

Kuret, Primož: Jesuiten Schultheater in Ljubljana. *Glasbeno-pedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani* (tematska številka: *Primož Kuret: ambasador slovenske glasbe*) 22, 2015, str. 31–39.

- Kuret, Primož: Die Academia philharmonicorum Labacensis: Musik für Hof und Kirche. *Glasbenopedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani* (tematska številka: *Primož Kuret: ambasador slovenske glasbe*) 22, 2015, str. 40–48.
- Kuret, Primož: Die Rolle und die Tätigkeit der Philharmonischen Gesellschaft in Ljubljana. *Glasbenopedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani* (tematska številka: *Primož Kuret: ambasador slovenske glasbe*) 22, 2015, str. 49–59.
- Kuret, Primož: Das Ständische Theater in Ljubljana/Laibach: über die italienischen Opernaufführungen am Ende des 18. und Anfang des 19. Jahrhunderts in Ljubljana. *Glasbenopedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani* (tematska številka: *Primož Kuret: ambasador slovenske glasbe*) 22, 2015, str. 133–141.
- Trček Marušič, Katarina: Glasba na gradu Borl: grajski pozitiv Rudolfa Rapolta. *Novice za člane Društva za oživitev gradu Borl* 8, 2015, št. 1, str. 8–11.
- Cigoj Krstulović, Nataša: Odkritje Linhartovega prevoda italijanskega opernega besedila *La Frascatana* (1782). *Slavistična revija* 64, 2016, št. 4, str. 475–488.
- Kokole, Metoda: The Lasting Musical Effects of the Italian Grand Tours of Ignaz Maria von Attems-Heiligenkreutz (1714-1762) and Thomas Gray (1716-1771). *Arti musices* 47, 2016, št. 1–2, str. 79–101.

Trček Marušič, Katarina: Invaluable Cultural Heritage or the Fading Image of the Past: The State of Historical Organs in the Territory of Present-Day Slovenia through the Example of the Organs of Joannes Franciscus Janeček. *Arti musices* 47, 2016, št. 1–2, str. 117–132.

Kokole, Metoda: Andrea Bernasconi's Earliest Operatic Music on its Way North of the Alps. *Musicologica Brunensia* 53, 2018, Supplementa, str. 207–226.

c) Poglavja v zbornikih in raznih monografijah

Kokole, Metoda: Cerkevna glasba v ljubljanski škofiji od ustanovitve do prvih desetletij 18. stoletja. *Ljubljanska škofija: 550 let* (ur. France M. Dolinar). Ljubljana: Nadškofija, 2011, str. 543–560.

Škrjanc, Radovan: Cerkevna glasba v ljubljanski škofiji od tridesetih let do izteka 18. stoletja. *Ljubljanska škofija: 550 let* (ur. France M. Dolinar). Ljubljana: Nadškofija, 2011, str. 561–578.

Kokole, Metoda: Pridobivanje glasbenega znanja v 18. stoletju na Slovenskem. *Osnove klavirske in orgelske igre. Noten-Buch / darinne / die Fundamenta / zu dem / Clavier / oder / Orgel / enthalten. Rokopis 511 iz Frančiškanskega samostana Novo mesto*. Slovenska glasbena dediščina 2. Ljubljana: Muzikološki inštitut ZRC SAZU, 2012.

E-knjiga: <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:okoi/VIEW/>

Barbo, Matjaž: Glasbeno življenje v Ljubljani v času ustanovitve Academiae philharmonicorum. *Musica et artes: ob osem-desetletnici Primoža Kureta* (ur. Jonatan Vinkler in Jernej Weiss). Koper: Založba Univerze na Primorskem, 2015, str. 33–44.

Trček Marušič, Katarina: Seventeenth- and Eighteenth-Century Migration Flows in the Territory of Today's Slovenia. *Music Migration in the Early Modern Age: People, Works, Styles, Paths of Dissemination and Influence* (ur. Jolanta Guzy-Pasiak in Aneta Markuszewska). Varšava: Liber Pro Arte, 2016, str. 139–150.

Kokole, Metoda: Did Andrea Bernasconi Compose Adriano in Siria Twice? *Music Migration in the Early Modern Age: People, Works, Styles, Paths of Dissemination and Influence* (ur. Jolanta Guzy-Pasiak in Aneta Markuszewska). Varšava: Liber Pro Arte, 2016, str. 237–262.

Cigoj Krstulović, Nataša: Schikaneder in Ljubljana: Repertoire Transmission Routes. *Music Migration in the Early Modern Age: People, Works, Styles, Paths of Dissemination and Influence* (ur. Jolanta Guzy-Pasiak in Aneta Markuszewska). Varšava: Liber Pro Arte, 2016, str. 263–280.

Kokole, Metoda: Migrations of Music Repertoire: The Attems Music Collection from around 1744. *Musicians' Mobilities and Music Migrations in Early Modern Europe: Biographical Patterns and Cultural Exchanges* (ur. Gesa zur Nieden in Berthold Over). Bielfeld: Transcript, 2016, str. 341–377.

Trček Marušič, Katarina: The Tradition of Göbl's Organ Workshop. *Glasbene migracije u rano moderno doba: ljudi, tržišta, obrasci i stilovi* (ur. Vjera Katalinić). Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2016, str. 191–204.

Trček Marušič, Katarina: Glasbene migracije na Slovenskem v 17. in 18. stoletju. *Glasbene migracije: stičišče evropske glasbene raznolikosti* (ur. Jernej Weiss). Koper: Založba Univerze na Primorskem; Ljubljana: Festival, 2017, str. 99–114 (Studia musicologica labacensia, 1).

Cigoj Krstulović, Nataša: Gledališka družba Emanuela Schikanedra v Ljubljani v sezonah 1779/80 in 1781/82: premislek o zgodovinskem pomenu njenih uprizoritev. *Glasbene migracije: stičišče evropske glasbene raznolikosti* (ur. Jernej Weiss). Koper: Založba Univerze na Primorskem; Ljubljana: Festival, 2017, str. 115–131 (Studia musicologica labacensia, 1).

Kokole, Metoda: Komturjeva potrpežljivost in oratorij v Križevniški cerkvi leta 1716. *Križanke* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, 2018, str. 180–191.

Kokole, Metoda: The Ljubljana Singer and Virtuoso Pianist Francesco Pollini and the Two Key Women of his Youth. *Glazba, migracije i europska kultura: svečani zbornik za Vjero Katalinić* (ur. Ivano Cavallini, Jolanta Guzy-Pasiak in Harry White). Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2020, str. 501–518.

Kokole, Metoda: *The Graz 1740 pasticcio Amor, odio e pentimento: A Special Case or Mingottis's Common Practice? Operatic Pasticcios in 18th-Century Europe: Contexts, Materials and Aesthetics* (ur. Gesa zur Nieden in Berthold Over). Bielfeld: Transcript, 2021, str. 507–525.

d) Komentirane in druge notne izdaje

Klavirske skladbe 18. stoletja iz Novega mesta (ur. Radovan Škrjanc). Ljubljana: Muzikološki inštitut, ZRC SAZU, 2012.

Francesco Pollini: *Tre Sonate, op. 26*, pripravil Radovan Škrjanc (ur. Metoda Kokole). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014 (Monumenta artis musicae Sloveniae, 59).

Giuseppe Arena: *Achille in Sciro (1738): arije Ahila in Dejdameje*, pripravila Metoda Kokole. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Monumenta artis musicae Sloveniae, 60).

František Josef Benedikt Dusík: *Izbrana klavirska dela*, pripravil Matjaž Barbo (ur. Klemen Grabnar). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Monumenta artis musicae Sloveniae 61).

e) Monografska ter magistrska dela in doktorske disertacije

Snoj, Jurij: *Kompendij koralnega petja: rokopis 501 iz Frančiškanskega samostana Novo mesto* Compendium cantus choralis. Ljubljana: Muzikološki inštitut ZRC SAZU, 2012 (Slovenska glasbena dediščina, 1).

E-knjiga: <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:kkp/VIEW/>

Škrjanc, Radovan: *Osnove klavirske in orgelske igre. Noten-Buch / darin / die Fundamenta / zu dem / Clavier / oder / Orgel / enthalten. Rokopis 511 iz Frančiškanskega samostana Novo mesto*. Ljubljana: Muzikološki inštitut ZRC SAZU, 2012 (Slovenska glasbena dediščina, 2).
E-knjiga: <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:okoi/VIEW/>

Škulj, Edo: *Baročne orglarske delavnice*. Škocjan pri Turjaku: Župnija, 2012.

Škulj, Edo: *Beneške orglarske delavnice: ob 200-letnici smrti Gaetana Callida*. Škocjan pri Turjaku: Župnija, 2013.

Trček Marušič, Katarina: *Orgle in orgelska glasba v slovenski kulturni zgodovini do nastopa cecilijanstva*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, 2015.

Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček (ur. Tatjana Štefanič). Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, 2016.

Kokole, Metoda in Kokole, Stanko in Murovec, Barbara: *Imago musicae: glasba na baročnih poslikavah brežiškega gradu*. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

Venišnik, Vesna: *Zgodnja simfonična glasba na Slovenskem*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, 2016.

Žitko, Duška: *Giuseppe Tartini (1692–1770): violinski virtuoz, skladatelj, teoretik in pedagog svetovnega slovesa*. Piran: Pomorski muzej »Sergej Mašera«, 2017. Knjiga je v letih 2017 in 2018 izšla tudi v italijanskem in angleškem jeziku.

Škulj, Edo in Dobravec, Jurij: *Orgle Slovenije*. Srednja vas v Bohinju: Ars organi Sloveniae; Radovljica: Dobravec, 2018.

Trček Marušič, Katarina: *Potujoči glasbeniki: glasbene migracije v 17. in 18. stoletju povezane s prostorom današnje Republike Slovenije*. (ur. Klemen Grabnar). Ljubljana: Muzikološki inštitut ZRC SAZU, 2018 (Slovenska glasbena dediščina 4).
E-knjiga: <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:pggm/VIEW/>

Erjavec, Jana: *Glasbeni arhiv starejših rokopisov v cerkvi sv. Danijela v Celju*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, 2019.

Trček Marušič, Katarina: *Delavnica potujočega orglarja Marcusa Göbla in problematika historičnih orgel na Slovenskem*. Magistrsko delo. Univerza v Mariboru, 2019.

Tartini, Giuseppe: *Giuseppe Tartini: lettere e documenti / Pisma in dokumenti / Letters and Documents* (ur. Giorgia Malagò). Trst: EUT Edizioni Università di Trieste, 2020.

